

ösztönözhetné az Egyesült Államokat, hogy a már egyszer kudarcot vallott európai imperializmus nyomába lépjen, ami Kagan gondolatvilágától sem áll távol. A másik alternatíva az Egyesült Államok számára, hogy a többi, demokratikus értékeket valló állammal együtt egy „globális Leviathánt”, vagyis főhatalmat képez, mely hatalom egy szabályozott és intézményesített nemzetközi rendszert szavatolhatna.

Egy még keresetlenebb stílusú írásban a szerző felhívja Kagan figyelmét arra, hogy éppen a nemzetközi szerződések segítségével sikerült az Egyesült Államoknak olyan saját gazdasági pozíciót biztosítani, melynek köszönhetően az „American Way of Life”-ot nagy mértékben a világ többi része finanszírozza. A dollár alapú valutarendszernek (1973-as szerződés) köszönhetően szabadon termelhetnek újabb és újabb államadósságokat, a fosszilis energiaforrásokkal való pazarló bánásmód pedig nem készíti az állampolgárokat tudatosabb energiafelhasználásra. Ahogy a cikk szerzője fogalmaz erről az életvitelről: „Egyszerre rendkívül olcsó az egyes amerikai számára, és beláthatatlanul drága a világ többi részének.” Ezt a helyzetet pedig éppen a szerződésekkel szabályozott nemzetközi gazdasági rendszernek köszönheti az Egyesült Államok.

A Robert Kagan esszéjére született reakciók többsége institucionalista alapon áll, és erősen elhatárolódik a realistának titulált kagani gondolatvilágtól. A németek véleményét nagy mértékben befolyásolni látszik az integráció élménye, ami nemcsak az európai integrációt jelenti, de azt a beilleszkedési folyamatot a nemzetközi rendszerbe, amit éppen az Egyesült Államok segítségével hajtottak végre a második világháborút követően.

Joób Kristóf

Nathalie Hoffmann: Az iszlám radikalizálódása: destabilizációs tényező Délkelet-Ázsiában?

(La radicalisation de l'islam: un facteur de déstabilisation en Asie du Sud-Est? Politique Étrangere, 2002/1, 115–133. o.)

Adélkelet-ázsiai iszlám csoportok 1998 óta végbemenő radikalizálódása e térségnek az iszlám világhoz való tartozására emlékeztet, és számtalan problémát vet fel. Ennek ellenére kevés tanulmány boncolgatja a radikalizálódás okait, a helyi iszlám csoportok követeléseit és külső kapcsolatait. E kevés tanulmány közé tartozik Nathalie Hoffmann írása, amely elsősorban a muzulmán kérdés történeti aspektusaival és az érintett országok fenyegetettségével foglalkozik.

Délkelet-Ázsiában az iszlám elterjedésének a kezdete – különböző archeológiai leletek és arab nyelvű sírfeliratok tanúsága szerint – a VII. századra tehető, amikor muzul-

mán közösségek telepedtek le a térségben. Ezek egyrészt az arab-afrikai és az indiai partoktól, másrészt a kínai partoktól kiindulva jutottak el ide. Majd a XI. századtól az arab kereskedők rendszeres kapcsolatokat építettek ki Távol-Kelettel, ami szintén kedvezett az iszlám elterjedésének. A bennszülött lakosság „iszlámosítása” igazából csak később, a XIII. és a XVIII. század között öltött tömeges méreteket, amikor több muzulmán szultánság is kiépült a régióban. Az iszlám földrajzi terjeszkedésének az európai gyarmatosítók megérkezése vetett véget a XVI. században.

A gyarmatosítás időszakában az iszlám eltérő szerepet játszott az egyes országokban, aszerint, hogy milyen súllyal szerepelt az adott ország életében valamint a gyarmatosító ország politikájától függően is. Azokban az országokban, ahol az iszlám kisebbségi pozícióban volt, a muzulmán közösségek nem ismerték el a fölöttük álló buddhista vagy katolikus hatóságokat. Így például Thaiföldön a kormány asszimilációs törekvései számos felkelést váltottak ki, de hasonló volt a helyzet a Fülöp-szigeteken is, a spanyol, majd az amerikai fennhatóság idején. Burmában pedig a muszlimok által lakott Arakan tartomány ért meg viharos évszázadokat, míg a XIX. század végén brit uralom alá nem került. Ettől eltérően, azokban az országokban, ahol az iszlám domináns pozícióban volt, a gyarmatosító hatalmak céljai és az iszlámhoz való viszonyulásuk határozta meg a muzulmán közösségekkel való kapcsolatot. A portugál és a spanyol gyarmatosítók a távoli földterületek meghódításán túl a helyi lakosság megtérítését is célul tűzték ki, míg a brit és a holland gyarmatosítás mentes volt minden vallásos tényezőtől, ott kizárólag a kereskedelmi és politikai célkitűzések számítottak. Ezek az eltérő megközelítések direkt módon meghatározták a gyarmatosítóknak a helyi hatóságokkal és a lakossággal való viszonyát. Ennek megfelelően a britek és a hollandok sokkal békésebb kapcsolatokat tudtak kiépíteni a muzulmán közösségekkel, mint a portugál, a spanyol, sőt még az amerikai gyarmatosítók is.

A gyarmatosító hatalmak eltérő attitűdje a második világháború után, a függetlenség elnyerésének idejére kihatva is sokszínű képet eredményezett az iszlám helyzetét tekintve az egyes országokban. Malajziában az 1957-ben elnyert függetlenséget sikerült tárgyalásos úton elérni a gyarmati és a helyi hatóságok között. Az új alkotmány, figyelembe véve az ország lakosságának etnikai összetételét, az iszlámot tette hivatalos vallássá, és pozitív diszkriminációt alkalmazott a malájokkal szemben. Itt tehát az iszlámot nem tekintették a modernizáció és a fejlődés kerékkötőjének. Nem így Indonézia esetében, ahol többéves harc árán sikerült csak kicsikarni a holland hatóságoktól a függetlenséget, és bár a lakosság nagy része muzulmán, az iszlám itt nem válhatott államvallássá, sőt az indonéz vezetők megpróbálták háttérbe szorítani, mivel a fejlődés gátját látták benne. A függetlenségét 1946-ban elnyerő Fülöp-szigeteken főként a katolikus egyház által nyújtott ideológiai alapokon ment végbe az ország újjászervezése; mindez arra készítette a szigetvilág déli részén élő muszlim kisebbséget, hogy tovább folytassa a harcot, amelyet még a spanyol és az amerikai gyarmatosítók ellen elkezdett. Burmában a muzulmánok elégedetlenségét az szította tovább, hogy a brit gyámság alól felszaba-

duló Arakan térségét, lakosainak akarata ellenére, 1948-ban a független Burmához csatolták vissza. Thaiföldön pedig a britekkel 1909-ben kötött szerződés értelmében a Malajziával határos, muszlimok lakta déli vidékeket Bangkok fennhatósága alá utalták.

A gyarmatok felszabadulásától a hetvenes évekig terjedő időszakot belső feszültségek, regionális válságok és a külső nagyhatalmak beavatkozásával együtt járó konfliktusok jellemezték. Bármely országról legyen is szó, az iszlámot szigorú korlátok közé szorították, még Malajziában is, ahol pedig államvallássá tették. Burmában gyakoriak voltak a fegyveres megmozdulások, különösen azután, hogy a mudzsahedek pártja felkeléssel tiltakozott Arakan tartomány erőszakos visszacsatolása ellen. A hatóságok különös kegyetlenséggel léptek fel a muszlimok ellen és a mudzsaheddin párt szétvérese után csupán néhány kisebb csoport működött tovább. Majd csak a hatvanas években alakulnak újabb mozgalmak. Thaiföldön a hatóságok asszimilációs kísérletei sorban hívták életre a különböző muzulmán szerveződéseket, például a Patani Nemzeti Mozgalmat és a Patani Felszabadítási Nemzeti Frontot (BNPP). Az 1960-as években a muzulmán mozgalom radikalizálódni kezdett: több merényletet is szervezett, és két másik szeparatista csoport is megalakult: a Barisan Revolusi Nasional (BRN) valamint a Patani United Liberation Organisation (PULO). A muzulmán gerillák ellen a hatóságok speciális hadműveleteket szerveztek, továbbá biztonsági együttműködési szerződést kötöttek a malajziai kormánnyal. A Fülöp-szigeteken úgyszintén csak nőttek a feszültségek. Az ország vezetése ugyanazt a gyarmatosító politikát folytatta a muzulmánokkal szemben, mint a spanyolok és az amerikaiak: például hatalmas kampánnyal szorgalmazta a szigetvilág déli részén a keresztények letelepedését, és segítette fejlődésüket, miközben a muszlimok onnan kiszorítva és kismizmizve érezték magukat. Erre a politikára adott válaszként született a Moro Nemzeti Felszabadítási Szervezet (MNLO), a Mindanao Függetlenségi Mozgalom (MIM), majd 1969-ben a Moro Nemzeti Felszabadítási Front (MNLF). Délen a szükségállapot elrendelése és a keresztény tisztségviselők kinevezése fegyveres összetűzéseket robbantott ki, amelyeket egy sor tárgyalás útján próbáltak rendezni: 1975-ben Jeddában, majd 1976-ban Líbiában folytak tárgyalások, amelyek a tűzszünet mellett a tizenhárom déli tartomány autonómiáját irányozták elő, ám a keresztény lakosság népszavazás útján megakadályozta a tripoli egyezmények betartását, így a harcok 1977-ben ismét kiújultak. Az indonéz kormány szintén mindent elkövetett annak megakadályozására, hogy az ország iszlám állammá váljék. Ez jellemezte az első elnök, Szukarno, majd később Szuharto tábornok politikáját is, aki elrendelte a különböző pártok három szervezetbe való tömörülését, és megtiltotta a feltűnő vallási szimbólumok használatát. Ennek ellenére több muzulmán szervezet is létrejött, köztük a Darul Islam és a Gerakan Aceh Merdeka (GAM). Malajziában a malájokkal szemben alkalmazott pozitív diszkrimináció ellenére is keletkeztek feszültségek, mivel az ország vezetése a többi etnikai csoport irányában is a nyitás politikáját akarta alkalmazni. Ezt határozottan elítélték a maláj pártok, köztük

elsősorban a Pan-Malayan Iszlám Párt (PMIP). Ekkor keletkezett az ABIM nevű iszlám ifjúsági szervezet, amely széles társadalmi tömegbázisra tett szert.

Az 1980-as években az iszlám radikalizálódása egyre nagyobb méreteket öltött Délkelet-Ázsiában. Ennek két fő oka van: a megtorló intézkedések folytatódása és az iszlám újjáéledése. A „da'wah” vagyis „vallási megújulás” nevet viselő mozgalom a délkelet-ázsiai társadalmak átalakításához kínált alternatívát, harcolva a nyugati társadalmak materialista szemlélete ellen. Mindez azonban újabb feszültségeket szított egyrészt a tradicionalisták és reformisták, másrészt a hívők és a hatóságok között, és számos új mozgalom kiindulópontja lett. Burmában egyáltalán nem javult a muszlimok helyzete az 1970-es évek végén, ezért egy új szervezet jött létre 1983-ban: a Kawtoolei Muszlim Felszabadítási Front. 1987-ben pedig három muzulmán szervezet összeolvadásából született a Rohingya Arakan Iszlám Front (FIRA). Megemlíthetjük még az ekkor alakuló Burmai Iszlám Dzsihadot és az Arakani Mudzsahedin Mozgalmat. A muzulmán mozgalmakat ért megtorlások az 1990-es évek elején arra késztették tagjaik egy részét, hogy Bangladesben keressenek menedéket, feszültséget idézve elő ezzel a két ország kormánya között. Malajziában a hatóságok a megtorlás mellett az „átállítás” politikáját is alkalmazták az iszlám megújulás megfékezésére: erre példa Anwar Ibrahim beépítése a kormányzati szervezetbe. Mohamad Mahathir miniszterelnöknek így sikerült destabilizálnia az ABIM és a PAS szervezeteket. A Fülöp-szigeteken a muzulmán mozgalmak erejét a belső széthúzás gyengítette meg jelentősen. A viták tárgyát elsősorban a tripoli megállapodások betartása képezte. 1986-ban Cory Aquino elnökszöny kísérletet tett a párbeszéd felújítására. Egy évvel később a hatóságok és az MNLF között létrejött jeddai megállapodás a muzulmán tartományok autonómiáját irányozza elő, ám a különböző muzulmán csoportok egyetértése híján és a népszavazás pozitív eredménye ellenére 1989 után ismét fellángolt az ellenségeskedés. Az 1980-as évtizedben Indonéziában két jelenséget érdemes kiemelni: az iszlám egyre erőteljesebb hatását a civil és a politikai életre valamint a Szuharto elnökkel szembeni fokozódó bírálatokat, főként a rendszer autoriter jellegét és a korrupciót illetően.

Ezekon a belső tényezőkn kívül számos külső tényező is befolyásolta a délkelet-ázsiai térség muzulmán közösségeinek helyzetét. Ezek között elsősorban a közel-keleti eseményeket, az iráni forradalmat valamint az Afganisztán elleni szovjet inváziót kell kiemelni. Bár a térség muzulmánjainak döntő többsége szunnita, az iráni forradalom azt az érzést keltette bennük, hogy győzelmet lehet aratni a nyugati világ felett. Az Afganisztán elleni szovjet invázió pedig elsőként mobilizálta őket egy muzulmán nép elleni konfliktusban. Azt azonban nehéz lenne pontosan felbecsülnünk, hogy a délkelet-ázsiai muzulmánok milyen arányban vettek részt a harcokban az afgán mudzsahedek oldalán, még akkor is, ha a térség több országa is támogatásáról biztosította Afganisztánt (pl. Malajzia és Indonézia). Ugyanígy a jugoszláv válság által érintett muzulmánok helyzete is szimpátiát váltott ki Délkelet-Ázsiában.

Az 1990-es évtizedben a vallásos radikalizmus még tovább erősödött.

Burmában a muzulmánok továbbra is a kormány túlkapásainak az áldozatai maradtak, emiatt 1991–1992-ben mintegy 250 ezer burmai muzulmán keresett menedéket Bangladesben, és csaknem húszezer közülük még tíz év elmúltával is a teknaftáborban várja, hogy hazatelepedhessen. Thaiföldön – bár született néhány kezdeményezés az ország déli vidékeinek a fejlesztésére – a muzulmánok helyzete nem sokat változott; ezzel magyarázhatók a PULO által szervezett megmozdulások, például buddhista templomok és iskolák megtámadása, merényletek stb. 1998-ban létrejött az Új PULO nevű szervezet is, amely mára a legerősebb tömörüléssé nőtte ki magát. Tagjai közül többen is meghaltak, amikor 2000 februárjában a különböző radikális csoportok a központi hatalom ellen szerveztek támadást. Indonéziában az iszlám többször is a politikai manipuláció eszközeként szerepelt, különösen Szuharto elnök rezsimének utolsó évtizedében. A népszerűségét elvesztő elnök az iszlámnak olyan engedményeket tett, amelyeket azelőtt megtagadott. Ez a radikális csoportok megerősödéséhez vezetett, ami pedig két ellentétes táborra osztotta az indonéz társadalmat: a „piros-fehérekre” (az indonéz zászló analógiájára valamint a „zöldekre” (amely az iszlám színe). Az iszlám radikalizálódása a Fülöp-szigeteken is pusztító következményekkel járt, különösen amiatt, hogy a szigetvilág déli részének problémájára még mindig nem sikerült megoldást találni. Míg az MNLF hajlott a hatóságokkal való tárgyalásra, a MILF, majd az 1991-ben létrejött Abu Szajjaf csoport inkább a maffiára jellemző megoldásokat részesítette előnyben (gyilkosságok, merényletek és a főként turisták ellen irányuló emberrablások). A 2001-ben alakult Pentagon csoport – a kínai technikusok elrablásával – az Abu Szajjaf módszereit látszik követni. Malajziában sem megnyugtatóbb a helyzet: a PAS radikalizálódása mellett több más radikális szervezet is megjelent a színen, amelyek akár a hatóságok elleni Dzsihad kirobbantásától sem riadnak vissza. 2000-ben itt is előfordultak túszedő akciók és merényletek.

Megállapítható, hogy az iszlám radikalizálódása Délkelet-Ázsiában egyrészt a muzulmánok különleges helyzetének elismertetésére irányul, másrészt a közel-keleti helyzet újfajta értelmezésével is magyarázható, amelyben az arab–izraeli konfliktus radikális olvasata kap hangsúlyt. Ebben a helyzetben a terrorizmus elleni harc elsődlegességet kap a kormányok célkitűzéseiben, és a fenyegetéssel szembenező regionális politika kidolgozására is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek. E politika gyakorlati módjait megalkotása közben számos nehézség merülhet fel; továbbá problémát jelent a térség vezetői számára az amerikai vezetés által alkalmazott kétpólusú megközelítés, amely szövetségesnek tekinti a nemzetközi kampányban részt vevő országokat, azokat viszont, amelyek vonakodnak csatlakozni, ellenségnek kiáltja ki.

Füsti Molnár Zsuzsa